

КИТАЙ И БРИТАНСКИЯТ ИМАГОЛОГИЧЕН ДИСКУРС ПРЕЗ 18 ВЕК

Павел Петков

Великотърновски университет, България

CHINA AND THE EIGHTEENTH-CENTURY BRITISH IMAGOLOGICAL DISCOURSE

Pavel Petkov

University of Veliko Turnovo, Bulgaria

Abstract: The beginning of the eighteenth century brought a shift in the general British attitude towards the Orient and specifically towards China. This change was gradual and did not become particularly conspicuous in travel accounts, works of fiction and other texts until the second half of the century but signs of it began to manifest themselves relatively early. Until the period of British Enlightenment the Middle Kingdom was regarded with general benevolence and approval. The paper focuses on some of the changes in this attitude during the eighteenth century.

Keywords: travel writing; China; imagology; 18th century; Enlightenment

От самото начало на контактите между Източна Азия и Европа, това, което днес наричаме 'Китай', винаги е представлявало загадка в съзнанията на хората. Земята на *Seres*, както древните гърци наричат обитателите ѝ, била извънредно далеч и на много малко пътешественици се удавало да отидат там. Пътят на коприната бил твърде дълъг, за да се види в своята цялост. Затова онези, които участвали в последната фаза на пътешествието и получавали възможност да видят Поднебесната империя, обикновено не могли да предадат впечатленията си без посредници. На път към Запада информацията била поверявана на много посредници, променяна и тълкувана от множество съзнания. Не е чудно, че сведенията, които успявали да достигнат местоназначението си, били безнадеждно променени. Нещо повече, с течение на времето те били все по-богато украсявани и обрисувани с нарастваща екзотичност. Получателите на тази информация не били виждали много от света и нямали възможност да преценят

достоверността на сведенията. За много европейци Китай се превръща в класическа земя на чудесата – далечно царство, което самите те вероятно никога няма да могат да видят, и което за тях представлява пълна противоположност на в собственото им общество.

Повечето образи на Китай, създадени в който и да е исторически период, се характеризират от цикличност. Макар да е неоспоримо, че отделните автори сътворяват свои собствени характерни образи, които, взети поотделно, едва ли могат да бъдат циклични, винаги са съществували имагологични тенденции, които следват цялостни обществени нагласи. Тези повтарящи се тенденции – или цикли – са различни за всеки, който е изследвал образите на Далечния Изток, създавани в Европа и други части на Западния свят. Някои учени дори смятат за уместно да назоват конкретни имагологични периоди. Харолд Айзъкс идентифицира следните периоди за времето след 18 в.: „Период на презрението“ (1840–1905), „Период на доброжелателството“ (1905–1937), „Период на възхищението“ (1937–1944), „Период на разочарованието“ (1944–1949) и „Период на враждебността“ (1949–)“ (Isaacs 1980, 71).

Великобританският писател Джон Бел, който предприема пътешествие до Китай през 1719 г., пише по време на променящи се настроения. Началото на 18 в. донася промяна в общата великобританска нагласа към Ориента и особено към Китай. Тази промяна е постепенна и започва да се забелязва в пътеписната и художествена литература чак през втората половина на века, но нейни предшественици се проявяват по-рано. До периода на британското Просвещение на Китай се гледа сравнително благосклонно. Образите, създадени в по-ранни периоди, продължават да влияят на общественото въображение, а обстоятелството, че голяма част от тези образи са изцяло съчинени, няма кой знае какво значение. „Пътешествията на Марко Поло“ (ок. 1300) и „Пътешествията на сър Джон Мандевил“ (1356) например все още се печатат през 18 и 19 в. Мандевил „изпълва общественото въображение – което невинаги успява да различи мита от реалността – с образи на един разкошен и приказен Изток“ (Dawson 1967, 25). Дори ако оставим настрана съмнителната опозиция ‘мит-реалност’, връзката между общественото въображение и пътеписните творби, разказващи за екзотични и далечни страни, едва ли може да бъде отречена: тази връзка обяснява поне отчасти преобладаващите обществени нагласи към Китай не само през 18 в., но и по всяко друго време.

Още през 16 в. в Европа навлиза нов поток образи, когато португалците и испанците успяват да стигнат до Китай по море. Представителите на тези държави не желаят да предоставят информация на останалата част от Западния свят и се опитват да запазят новопридобитите познания

за себе си, като по този начин „да скрият Китай от взора на Европа“ (Lach 1 1965–93, 732). Тези опити не са особено успешни, но образите, които се появяват в резултат на новите земеописания, се оказват много различни. Докато през 14 в. Китай се представя като земя на чудеса, богатства и велики владетели, пътешествениците през 16 в. най-често виждат варварство, безчестие и военна слабост. Португалските и испанските кораби участват в множество въоръжени конфликти покрай югоизточното китайско крайбрежие и чужденците забелязват, че техните военни способности са по-съвършени от китайските. Това наблюдение води до създаването на стереотипа за китайската военна слабост, който се оказва толкова издръжлив, че се запазва в продължение на няколко столетия – поне до основаването на Народната република през 1949 година. Томасо Пирес – първият португалски посланик в Пекин – поставя една от първите тухли във фундамента на огромната сграда от стереотипи и клишета за Китай през 18 и 19 в., когато пише: „Китайският цар е варварин. Китайците са дребни и слаби хора. Тези, които се срещат в Малака, не уважават истината и крадат – това важи и за най-обикновените хора...“ (Hsia 1998, 5). Други важни автори, които създават разнообразни и често противоречиви образи на Китай през този исторически период, са Галеоте Перейра, Гаспар да Круз и Мендес Пинто.

Макар образите, които тези писатели създават, да са явно отрицателни, те не водят до изчезване на по-ранните представи, създадени от автори като Мандевил. Вместо това се появява една странна смесица, особено по време на Просвещението: различните западни дискурсивни контексти се възползват от онези образи, които съответният автор намира за подходящи за собствените си културни – а често и политически – цели. Оливър Голдсмит например използва положителни образи на Китай в своя „Гражданин на света“ (1760), за да отправи критики към собствената си държава. Той дори стига дотам, че отрича съществуването на разлики между китайците и англичаните – необичайно мнение за 18 в.: „Истината е, че с китайците много си приличаме. Разликите между хората се определят не от разстоянието между тях, а от това каква степен на изисканост са постигнали“ (Goldsmith 1969, 23). Даниел Дефо прави тъкмо обратното. Разгневен от нежеланието на Пекин да наложи принципите на свободната търговия и да приеме християнството, той прави всичко възможно да представи Китай в лоша светлина, както в политическите си текстове, така и в „По-нататъшните приключения на Робинзон Крузо“ (1719 г.).

Когато се прибрах, ми се стори странно, че хората говорят тъй ентусиазирано за силата, богатството, славата, величието и търговията на китайците... Какво са техните постройки пред дворците на Европа? Как-

во представляват комерческите им напъни пред търговията на Англия, Холандия, Франция и Испания? Градовете им не могат да се сравняват с нашите нито по богатство, нито по мощ, нито по изисканост, нито по разнообразие. (Defoe 1815, 420)

Емоционалната градация в книгата на Дефо е забележителна. Той започва с няколко откъслечни пренебрежителни наблюдения, но с течение на повествованието раздражението и досадата му постепенно се превръщат в открито презрение и 'благороден' гняв: „Разбрах, че те са просто едно презряно стадо или тълпа от клетки, невежи роби, подчинени от властници, способни да управляват само такъв народ“ (Defoe 1815, 420). През първата половина на века обаче подобни възгледи не са особено популярни, както става ясно от „Пътешествията на Джон Бел“. Голям брой интелектуалци са все още склонни да гледат на Китай благосклонно.

Един от факторите, които насърчават създаването на положителни образи на Китай през 17 и първите десетилетия на 18 в., е мощната вълна на възхищение от Китай – така наречената „синофилия“ – която залива континентална Европа и Великобритания. Един от външните изрази на тази вълна е така нареченият *Chinoiserie* – порцелан, коприна, лак, тапети, предмети на изкуството, мебели и пр., които пристигат от Китай, или се изработват в китайски стил. Влиянието на *Chinoiserie* не е само естетическо. Той успява да създаде нещо като своя собствена реалност. Мнозина са убедени, че техните порцеланови чашки, копринени халати и лакирани шкафове са част от „истинския“ Китай, достоверно късче от една тайнствена, далечна култура, позната на предшествениците им единствено от откъслечни митове и съмнителни приключенски истории. В това се състои голяма част от разликата: сега те виждат предметите със собствените си очи и ги пипат със собствените си ръце. Китайският свят внезапно придобива осезаемост. В своята книга „Китайската мода и представата за Поднебесната империя“ Хю Онър предоставя илюстрация на това явление:

Когато бях дете ми беше съвсем ясно какво представлява Китай. Чиниите с върбови мотиви, от които се хранехме всеки ден, даваха отлична представа за китайския пейзаж... Китайските дрехи също ми бяха познати, тъй като – подобно на много други деца – често посещавах увеселение с костюми, облечен като Мандарин – бродирано копринено палто, сламени чехли, дълга плетена плитка коса, висяща на гърба ми, провиснали мустаци, залепени за горната ми устна... Всички тези неща създаваха в детското ми съзнание ясна представа за Китай – чудата страна на разкошни цветя и невиджани зверове, където европейските порядки и навици се обезсмисляха. (Honour 1961, 1 – 2)

Досегът на Онър с тези истински или фалшиви китайски предмети за него се оказва равнозначен с това да се докосне до самата азиатска империя. Той не казва, че е впечатлен от това как неизвестни занаятчии са изобразили Китай, а че има „ясна представа какво Китай представлява“. За него това е част от действителността, което показва способността на предметите от „китайската мода“ да създават своя собствена реалност. Обстоятелството, че тази реалност е продукт на нечие въображение, не е от голямо значение за представител на общество, чийто достъп до китайската култура се ограничава до пътеписни произведения и вносни (в най-добрия случай) предмети. Нещо повече – оказва се, че въображаемата реалност, създадена от тези предмети, не изчезва след разпръскването на илюзията за китайския им произход. Онър пише: „Години по-късно открих, че всички тези неща са направени в Европа, но първоначалното впечатление се запази в съзнанието ми“ (1961, 2). Сякаш за да засили това впечатление, Джон Бел намеква, че въображаемата реалност, създадена от китайските предмети, е дотолкова устойчива на промяна, че ако човек получи възможността да отиде в Китай, остава с впечатлението, че природата имитира изображенията върху порцелановите съдове, внесени във Великобритания, а не обратното: „Всред скалите виждате малки разпръснати къщурки, заобиколени от култивирани парцели, силно наподобяващи романтичните пейзажи, нарисувани по порцелановите съдове и други стоки от тази държава“ (Bell 1965, 117). Една реалност вече е била създадена в съзнанието на автора, а истинската реалност може само да я уподобява.

Изкуството в китайски стил и всекидневните предмети имат силен потенциал да формират образи и са способни да оказват силно влияние на съзнанието на хората по време на Просвещението, защото привличат европейското внимание дълго преди 18 в. През 1515 г. например Андрю Корсалис пише в писмо до дук Лоренцо де Медичи от 6 януари, че китайците произвеждат „порцелан, коприна и всякакви други неща като дамска, сатен и брокат от извънредно високо качество. Те са хора с големи способности, почти колкото нас, но значително по-грозни и със съвсем малки очички“ (Yule 1 1866, 180). С напредването на 16 в. китайската мода става извънредно популярна. Много китайски производители започват да правят стоки специално за европейския пазар, а западните занаятчии имитират изкуството на китайците. В резултат на това „в Европа навлизат огромен брой нови и интересни предмети на изкуството: от истински китайски изработки до импровизации, чиято връзка с китайските оригинали е съвсем бегла“ (Dawson 1967, 108). Образите на Китай, създадени в резултат на тази вълна от китайски предмети, са резултат от много

особен фуниеподобен процес: през 1757 г. император Циенлун забранява на всички чуждестранни кораби – с изключение на руските – да търгуват където и да е, освен в Кантон (Schottenhammer 2007, 33). Това кара огромен брой занаятчии и хора на изкуството да се струпват в крайбрежния град и да започнат да произвеждат предмети за износ. Вместо да получат възможност да търгуват в много пристанища, като по този начин им се даде възможност за достъп до широк спектър местни стоки и шанс да придобият представа за огромното разнообразие, което Китай е способен да предложи, британските търговци са принудени да се ограничат с фунията на Кантон и да се задоволят със специално произведените и адаптирани стоки. Уилям Хики, който посещава Кантон малко след 1757 г., дава отлична илюстрация на ситуацията:

Показаха ни различните начини за изработка на порцелан. В една дълга зала видяхме повече от сто души, потънали в работа върху най-различни орнаменти. Някои дейности се извършваха от много възрастни мъже, а други – от деца на шест-седем години. След това ни заведоха да видим някои от най-известните художници върху стъкло, майсторите на ветрила, гравьорите на слонова кост и всички други занаятчии на Кантон. (Spencer 1913, 210)

Заповедта на император Циенлун ускорява процеса на стандартизация, започнал десетилетия по-рано. Още през 20-те години на 18 в. търговците започват да внасят неукрасен китайски порцелан, чиято обработка да бъде завършена от европейски художници (Espir 2005, 151).

По същото време – през първите две десетилетия на 18 в. – китайската мода започва да отслабва заедно с положителното отношение към Китай, което доминира в интелектуалните кръгове през предишното столетие. Една от причините е, че култът към Китай, като всяко друго културно явление, има определен жизнен цикъл. Възхищението от Китай трае дълго и достига големи висини, но все някога трябва да завърши. Пресищането с предмети в китайски стил също допринася за постепенното отслабване на китайската мода. Даниел Дефо споменава, че хората започват да пълнят къщите си със стоки от Китай – обичай, който неимоверно се засилва впоследствие, като ги струпват в шкафове, гардероби и всякакви други места, докато всички тези стоки запълнят дома и започнат да представляват неудобство и дори опасност за обитателите му (Goodwin 1999, 119).

Колониалният взор на Великобритания се простира чак до Източна Азия и не съществува причина, поради която Китай не би могъл да бъде разглеждан като потенциална колония. Принципите на свободната търговия се радват на дълбоко уважение от мнозина в Англия, но Китай или пренебрегва тези принципи, или открито им се противопоставя – нещо,

което не се харесва на търговците, обикалящи целия свят и създаващи някои от най-трайните образи на Китай. В резултат на това, образите, които тези търговци започват да създават към средата на 18 в., са белязани от неodobрение и враждебност. Това, че Кантон е единственото пристанище, отворено за търговия, засилва гнева им и се превръща в допълнителна причина за конфликта, който води до първата Опиумна война през следващото столетие.

Неумолимо приближаващата „смяна на религиозната стража“ е също от значение за рязката промяна в образите на Китай, които се сътворяват в пътеписите – както истински, така и измислени. Макар и често описвани като религиозни фанатици, католическите мисионери от по-ранни периоди се отличават с висока непредубеденост към Китай и дори със склонност да възприемат китайските религиозни идеи. Някои дори изразяват мнението, че китайските религиозни вярвания са съвместими с християнството и посочват, че на много места китайската мъдрост наподобява учението на Христос. Водени от това убеждение, някои мисионери заявяват, че китайците всъщност не са варвари и че западната цивилизация има какво да научи от тях. Първите подробни описания на Поднебесната империя излизат изпод перото на мисионерите-Йезуити към края на 16 в. За разлика от по-ранни пътеписи, като тези на Джон МанDEVИЛ и Мендес Пинто, този път пътешествениците имат възможност да огледат страната внимателно, да поживеят в нея и да придобият огромно количество личен опит. Много йезуити прекарват години в Китай, научават езика и правят искрени усилия да разберат местната култура. Положителните образи, които те създават, понякога напомнят писанията на Марко Поло и МанDEVИЛ. Матео Ричи например, който отива в Китай като мисионер, и чиито дневници са публикувани след смъртта му през 1610 г., говори хвалебно за империята и изразява възхищението си от това как китайците са организирали своето общество.

Западните нации изглеждат обсебени от идеята за световно господство, но се оказват неспособни да запазят това, което им е завещано от техните предци. Китайците са се справяли с тази задача в продължение на хиляди години...

Цялото им царство се управлява от Ордена на учените, познати на хората като ‘философи’. На тях и само на тях е поверена отговорността за управлението на цялата империя. Армията (както офицерите, така и обикновените войници) ги държат на извънредно висока почит и им се подчиняват безпрекословно. Не са редки случаите, когато военните биват критикувани и наказвани от философите, тъй както ученикът бива наказван от своя учител. Единствено философите решават военните въпроси

и въпросите на отбраната, а съветите им имат по-голяма тежест в очите на императора, отколкото тези на военните лидери. (Weisner-Hanks 2006, 257)

Друг мисионер-йезуит – Йоаким Буве – сравнява китайския император с Луи XIV:

Йезуитите, които Ваше величество изпрати в Китай преди няколко години, бяха удивени да открият на края на Земята това, което не бе виждано досега извън Франция: принц като Вас, чийто мощен и просветен ум е съчетан със сърце, достойно да управлява цяла империя; той е господар на себе си, на своите поданици и уважаван както от тях, така и от съседите си... Принцът е личност, която съвместява всички качества на един герой и би бил най-великият монарх, който някога е управлявал на тази Земя, ако не беше обстоятелството, че управлението му съвпада с това на Ваше величество. (Spence 1998, 2)

Интересен положителен образ излиза изпод перото на участник в една от най-ранните английски търговски експедиции в Китай – тази на капитан Джон Уедел през 1637 г. Това е Питър Мунди, който води дневник на експедицията. През 17 в. британците могат да посещават само Кантон, но това не пречи на Мунди да направи подробно описание на държавата. В откъс, наречен „Китайски добродетели“, той пише: „Това велико царство се отличава с древност, страховита мощ, богатство, здраве и изобилие. В изкуствата и управлението на държавата нито едно царство не може да се сравнява с Китай“ (Mundy 1907, 303).

Католическите мисии (първо йезуитски, а по-късно доминикански и францискански) остават в Китай през по-голямата част от 18 в., но тяхното влияние постепенно отслабва. Европейският протестантизъм става все по-доминиращ, което води до засилено протестантско религиозно влияние върху образите на Китай, създавани през целия 19 в. Протестантските мисии действат с убеждението, че езическото китайско население трябва да бъде накарано да приеме християнството и да се откаже от собствените си вярвания. „Това, което йезуитите виждат като сигурност и древна приемственост, започва да се схваща като ксенофобия, параноя и застой от протестантските търговски сили“ (Ballaster 2005, 208). Макар протестантските мисии да започват официално чак през 1807 г. (дванадесет години след създаването на Лондонското мисионерско общество), когато Робърт Морисън отива в Китай на предварително обречена мисия да покръсти китайците, представителите на протестантизма са активни създатели на образи още през 18 в.

Дефо е особено безкомпромисен, дори злонамерен, в репрезентациите си на Китай в „По-нататъшните приключения на Робинзон Крузо“.

Интересно съвпадение е, че произведението му е публикувано през 1719 г. – годината, когато Джон Бел предприема своето пътешествие до Пекин. Това е особен момент във времето, когато единият от тези автори (Бел) тръгва на експедиция, която по-късно ще опише, стремяйки се да бъде обективен, и ще създаде текст, в който силно се усеща духът на по-вестованията от 16 и 17 в., написани от добронамерени йезуити. По същото време другият автор (Дефо) публикува силно критичен текст, който предугажда с необичайна точност развитието на британското отношение към Китай през късния 18 и целия 19 в.: отношение, белязано от презрение, високомерие, недоверие и омраза. Макар тези емоции да достигат своя апогей чак през първото десетилетие на 19 в., авторът на „Робинзон Крузо“ сякаш ги предусеща век по-рано, с което се поставя в рязък контраст с писатели като Джон Бел и много от по-ранните пътешественици. Въпреки че изразеното от Дефо отношение изпреварва времето си, то бързо се налага през следващите няколко десетилетия. Това имагологично явление не е изненадващо, а факторите, които допринасят за него, са очевидни. Портър отбелязва, че „степената на ограничение и контрол, които изглежда характеризират и най-всекидневните човешки взаимоотношения в Китай, дълбоко възмушават английските посетители и допринасят за повсеместното разпространение на представата за Китай като морално и политически изостанала страна, корумпирана и тиранична“ (2000, 184). Тази промяна в британските нагласи се случва не само на имагологично равнище. Репрезентациите на Китай като изостанал, корумпиран и тираничен са свързани с изменението на британското политическо отношение към Поднебесната империя. Промяната на възприятието бива последвана от появата на колониални апетити. „Бързото изчезване на идеализирания Китай от по-ранните йезуитски текстове, както и свеждането му до поредица от тривиални образи, характерни за предметите от ‘китайската мода’, подхранват снизходителното и надменно отношение към Китай...“ (Porter 2000, 184).

Особено разгневява британците и променя отношението им това, че китайците ограничават достъпа на почти всички чужденци и не признават принципите на свободната търговия. Тези принципи заемат важно място в британското предприемаческо съзнание и потъпкването им предизвиква силна реакция. Както пише Адам Смит в „Богатството на народите“, „те позволяват достъпа на чуждестранни кораба само в едно-две пристанища на империята си. Затова в Китай външната търговия е силно ограничена и в много по-тесен кръг от този, в който би се разпростряла естествено, ако ѝ се позволи повече свобода“ (Smith 2007, 439 – 440). Заявлението, че свободната търговия е нещо „естествено“, тоест това, което Бог е предвидил

за хората, говори красноречиво за начина на мислене на мнозина влиятелни мислители през 18 в. За тях всичко е определено от Създателя и няма място за никакво обсъждане. Йезуитите биват смятани за заблудени, или злонамерени в хвалебствията си за Източната империя. Според тези просвещенски мислители думите на католиците трябва да се игнорират и да се заменят от солидна протестантска перспектива; общественят напредък е немислим без свобода на придвижването и на търговията; всеки, който се противопоставя на тези принципи, върви против божията воля. Затова не е изненадващо, че затвореният в себе си Китай е толкова силно презиран от хора като Дефо и дори Адам Смит. Милър пише, че „взаимодействието между европейските национални интереси, мисионерската активност, търговските задачи и китайската политика от 16 в. нататък, са от голяма важност за формирането на първичните източници и в крайна сметка и на европейските възгледи за Китай като политически, икономически и културен субект“ (Millar 2011, 208). През 18 в. това взаимодействие е безлязано от силни културни и политически конфликти, които утихват чак в края на 19 в., когато Китай се принуждава да приеме западния търговски модел.

Юджиния Дженкинс нарича тези ранни проявления на описаното от Саид европейското отношение „праистория на ориентализма“. „Разпознаването на китайската еклиптика като част от праисторията на ориентализма не само хвърля светлина върху ролята на Китай в европейското въображение от този период, но и показва в каква позиция английската култура поставя своите представители по отношение на света като цяло през столетието, предшествашо великобританската консолидация като глобална империя“ (Jenkins 2013, 22).

Британските колониални амбиции към Китай така и не успяват да се осъществят напълно. Колониалните държави се оказват неспособни да превърнат Китай в истинска колония. Дори след историческите събития, демонстриращи западното военно превъзходство и неспособността на Китай да окаже съпротива на своя собствена територия (двете Опиумни войни (1839–1860) и въстанието на Боксерите (1899–1901)), империята успява да запази формалната си независимост, а официалната власт на китайските владетели не се поставя под заплаха – дори след съкрушителното поражение на Китай от съюзническите сили през 1901 г. Икономическото влияние на западните сили обаче нараства неимоверно и победените китайци се принуждават да направят важни отстъпки – като отварянето на многобройни търговски пристанища и приемането на принципа на екстратериториалността. По своята същност този принцип позволява на чуждестранните търговци, дипломати и пътешественици да се държат както пожелаят, без да се страхуват от законови последици. В зората на

20 в. Китай изпада в още по-лоша ситуация, отколкото през 16 в., когато много испански и португалски търговци и авантюристи започват да прииждат в страната. Голяма част от тях тогава се държат като пирати, но не са неуязвими от китайските закони и някои от тях се озовават в затвора. Галеоте Перейра лежи повече от година в китайски затвор (1549 – 1551 г.), след като крайбрежен патрул го залавя заедно с колегите му – контрабандисти. Екзекутирането му неочаквано се отменя и го изпращат на заточение. Резултатът е един от най-колоритите пътеписи за Поднебесната империя – „Пътешествия в Западните и Източните Индии“, отпечатан в Англия през 1577 г.

През 19 в. колонизаторите на пръв поглед се държат по-цивилизовано, но ръцете им са развързани и те не се боят от никакви наказания. Затова след втората Опиумна война в страната пристигат тонове и тонове опиум – това прави вносителите баснословно богати и причинява масова наркотична зависимост и неописуемо човешко страдание. През първите три десетилетия на 20 в. положението е може би не така тежко, но чуждестранните търговци продължават да се радват на пълна свобода и да развиват бизнеса си както пожелаят. Макар да запазва формалната си независимост, Китай се превръща в полуколония – китайските закони се запазват и формално функционират, но те се отнасят само за китайците. Чужденците са защитени от тях. По тази причина търговският климат става извънредно приятен за чужденците, пред които се отваря възможност да пътуват из цялата империя в по-голяма безопасност, отколкото някога са били. Образите, създадени от пътешественици през този период, също се променят. Тъй като Китай вече не представлява опасност за Запада, необходимостта да се създават враждебни и унижителни образи изчезва. Пътеписите вече не са така нападателни, но презрението и пренебрежението в тях не изчезват. Азиатската империя остава неизменна и необходима противоположност на ‘цивилизования’ и развит Запад.

Тази имагологична тенденция се наблюдава в „Четиристотин милиона купувачи“ (Карл Кроу, 1937) и много други текстове, които представят Китай в на пръв поглед положителна светлина. Читателят обаче не може да се отърси от усещането, че добронамерените и безобидни китайци са някак изостанали, често комични и почти винаги екзотични и странни. Резкият контраст с враждебните писания на пътешествениците от 19 в. е очевиден, но дори и в тези по-късни текстове азиатците не изглеждат достойни да бъдат приемани за равноправни. Изчезнал е единствено неприкритият гняв. Тази конкретна емоция, разбира се, не си отива напълно и се открива дори в книги от края на 20 в.: „На гърба на железния петел: С влак през Китай“ (1988 г.) от Пол Търу и дори в „Зад стената: Пътуване

през Китай“ от Колин Туброн (1987 г.). След бунта на Боксерите обаче интензивността ѝ намалява – поне до основаването на Народната република през 1949 г.

През първите десетилетия на 18 в. се запазва инерцията от предишното столетие, когато възхищението от Китай и китайските предмети обاغря голяма част от интелектуалния дискурс и води до създаването на безброй положително образи. Много британски интелектуалци все още говорят с одобрение за азиатската империя. Полъхът на недоволството обаче вече се усеща в текстовете на обществените фигури.

Библиография

Ballaster 2005: Ballaster, Ros. *Fabulous Orient: Fictions of the East in England 1662 – 1785*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Bell 1965: Bell, John. *A Journey from St Petersburg to Peking, 1719 – 22*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1965.

Dawson 1965: Dawson, Raymond. *The Chinese Chameleon: an Analysis of European Conceptions of Chinese Civilization*. London: Oxford University Press, 1967.

Defoe 1815: Defoe, Daniel. *The Life And Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe: of York, Mariner: Who Lived Eight And Twenty Years All Alone in an Uninhabited Island on the Coast of America, Near the Mouth of the Great River Oroonoke; Having Been Cast on Shore by Shipwreck, Wherein All the Men Perished But Himself – With an Account How He Was At Last As Strangely Delivered By Pirates – Also the Farther Adventures of Robinson Crusoe And the Strange Surprising Account of his Travels Round three Parts of the Globe – To Which Is Added a Map of the World in Which Is Delineated the Voyages of Robinson Crusoe. Written by Himself*. New ed. London: Joseph Mawman, 1815.

Espir 2005: Espir, Helen. *European Decoration on Oriental Porcelain, 1700 – 1830*. London: Jorge Welsh Books, 2005.

Goldsmith 1969: Goldsmith, Oliver. *The Citizen of the World, or Letters from a Chinese Philosopher Residing in London to His Friends in the East*. 1762. London: The Folio Society, 1969.

Goodwin 1999: Goodwin, Lorinda B. R. *An archaeology of Manners: the Polite World of the Merchant Elite of Colonial Massachusetts*. New York: Plenum Publishers, 1999.

Honour 1961: Honour, Hugh. *Chinoiserie: The vision of Cathay*. London: J. Murray, 1961.

Hsia 1998: Hsia, Adrian. "Historical Background: The Continental Connection." In *The Vision of China in the English Literature of the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, ed. Adrian Hsia. Hong Kong: The Chinese University Press, 1998. 3–29.

Isaacs 1980: Isaacs, Harold R. *Scratches on Our Minds: American Views of China and India*. New York: M. E. Sharpe Inc., 1980.

Jenkins 2013: Jenkins, Eugenia. *A Taste for China: English Subjectivity and the Prehistory of Orientalism*. New York: Oxford University Press, 2013.

Lach 1965: Lach, Donald *Asia in the Making of Europe*. 3 vols. Chicago: The University of Chicago Press, 1965–93.

Millar 2011: Millar, Ashley Eva. "Your Beggarly Commerce! Enlightenment European Views of the China Trade." In *Encountering Otherness. Diversities and Transcultural Experiences in Early Modern European Culture*, ed. Guido Abbattista. Trieste: Edizioni Università di Trieste, 2011. 205–222.

Mundy 1907: Mundy, Peter. *The Travels of Peter Mundy in Europe and Asia, 1608–1667*. Vol 1. Cambridge: The Hakluyt Society, 1907.

Porter 2000: Porter, David L. "A Peculiar but Uninteresting Nation: China and the Discourse of Commerce in Eighteenth-Century England." *Eighteenth-Century Studies* 33.2 (Winter 2000): 181–199.

Schottenhammer 2007: Schottenhammer, Angela. "The East Asian Maritime World, 1400–1800: Its Fabrics of Power and Dynamics of Exchanges – China and Her Neighbours." In *The East Asian Maritime World 1400–1800: Its Fabrics of Power and Dynamics of Exchanges*. Ed. Angela Schottenhammer. Weisbaden: Harrassowitz Verlag, 2007. 1–86.

Smith 2007: Smith, Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 1776. Petersfield: Harriman House, 2007.

Spence 1998: Spence, Jonathan. *The Chan's Great Continent: China in Western Minds*. New York and London: W. W. Norton & Company, 1998.

Spencer 1913: Spencer, Alfred (ed.). *Memoirs of William Hickey (1749–1775)*. Vol.1 of 2. London: Hurst & Blackett, Ltd., 1913.

Weisner-Hanks 2006: Weisner-Hanks, Merry E. *Early Modern Europe 1450–1789*. New York: Cambridge University Press, 2006

Yule 1866: Yule, Henry. *Cathay and the Way Thither; Being a Collection of Medieval Notices of China*. 2 vols. London: The Hakluyt Society, 1866.